

Ολίγα περί τού πολέμου τού 1941 και τού Ιω. Μεταξά

Αυταί αι γραμμαί γράφονται από έναν άνθρωπον τού οποίου η οικογένεια ήτο αδελφικώς συνδεδεμένη μέ τήν οικογένειαν τού Ιω. Μεταξά. Όταν τό 1917, μέσα εις τόν διχασμόν τού 1915, ιδρύθη τό κράτος τής Θεσσαλονίκης από τόν Ελευθ. Βενιζέλον, οι Γάλλοι, μέ αφορμήν ένα ασήμαντον επεισόδιον, εξώρισαν τόν Βασιλέα Κωνσταντίνον, τόν αντικατέστησαν μέ τόν δευτερότοκον υιόν του Αλέξανδρον και επέβαλον τόν Ελευθ. Βενιζέλον ως παντοδύναμον πρωθυπουργόν. Τό 1917, εξωρίσθησαν εις τήν Κορσικήν μερικά πολιτικά και στρατιωτικά προσωπικότητες και επετράπη ή επεβλήθη εις αυτάς, νά τάς συνοδεύσουν αι οικογένειαι των. Μεταξύ αυτών ήτο και ο Ιωάννης Μεταξάς και ο μεγαλύτερος αδελφός μου Γεώργιος. Έκτοτε ανεπτύχθη μεταξύ των δύο πολύτιμος σύνδεσμος, ο οποίος τούς συνέδεεν ολοέν και περισσότερον. Τά χρόνια περνούσαν και μαζί μέ τήν πάροδόν των, επηρεαζόμεναι και από τά διαδραματιζόμενα εξαιρετικά γεγονότα, εξειλισσοντο ραγδαίως και αι πολιτικά συνθήκαι τής χώρας.

Εδημιουργούντο νέα κόμματα, πολιτικά ανακατατάξεις, νέοι πολιτικοί δεσμοί, οι οποίοι, όπως ήτο φυσικόν, είχαν σχέσιν και μέ τάς προσωπικάς εκτιμήσεις των πρωταγωνιστών τής πολιτικής τής εποχής.

Κατά τήν εποχήν εκείνην, εξέδωσα και διηύθυνα τήν εφημερίδα μου, υπό τόν τίτλον «Η Πρωία». Η «Πρωία» είχε βέβαια τάς πολιτικάς της δοξασίας, τάς οποίας υπεστήριζε μέ πάθος. Ετήρει όμως τήν ανεξαρτησίαν της, μακράν δεσμών και υποχρεώσεων, επιδιώκουσα πριν απ' όλα νά σταδιοδρομή ως ανεξάρτητον όργανον, αποβλέπον εις τήν αμερόληπτον ενημέρωσιν τής Κοινής Γνώμης. Αμέσως έγινεν αισθητή η πικρία τού Μεταξά, διότι η «Πρωία» δέν εξειλίσσετο εις κομματικόν ή έστω και ιδιαιτέρως φιλικόν πρός αυτόν δημοσιογραφικόν όργανον. Νομίζω ότι η αμοιβαία φιλία και εκτίμησις μεταξύ των δύο οικογενειών μας δέν υπέφερεν υπερβολικά από τά πολιτικά γεγονότα τής εποχής, εν τούτοις απεμακρύνθησαν αισθητώς η μία από τήν άλλην. Ο τρόπος, μέ τόν οποίον αντιμετωπιζετο τότε η πολιτική κατάσταση, ωδήγησε τήν χώραν εις πολιτικόν χάος, και

υπ' αυτές τās συνθήκας εφθάσαμεν εις τό 1936. Μέσα εις μίαν αφορήτως συγκεχυμένην πολιτικήν ατμόσφαιραν, ο Μεταξάς, απολαμβάνων πάντα τής αμερίστου εκτιμήσεως του Βασιλέως, επέβαλε τήν Δικτατορίαν τής 4ης Αυγούστου. Τήν Δικτατορίαν εκείνην τήν παρεστάθη ό Βασιλεύς, παρ' ότι η ερμηνεία πού εδίδετο από αμφοτέρους εις τό περιεχόμενον και τήν δεοντολογικήν τής εξέλιξιν ήτο πάντοτε εντελώς διάφορος. Εν τούτοις, η προσωπικότης του Μεταξά και τά μηνύματα τής διεθνούς ακαταστασίας τής εποχής, τά οποία όλα προοιωνίζον σύρραξιν, ήσαν παράγοντες, οι οποίοι κατ' ουδέν εμείωνον τήν υποστήριξιν του Βασιλέως προς τό πρόσωπον του Ιω. Μεταξά. Η στάσις τής «Πρωίας», από τής αρχής τής Δικτατορίας, ήτο σαφώς επιφυλακτική και εξειλίσσετο εις εχθρικήν μέ τόν καιρόν, αφ' ότου μάλιστα ο Μεταξάς ωργάνωνε τό Κράτος και τό σύστημα τής διακυβερνήσεώς του εις μόνιμον καθεστώς. Τά όρια πού επέτρεπεν η τότε λογοκρισία, διηυθνόμενη διά τά εξωτερικά ζητήματα από τόν πρεσβευτήν Σεφεριάδην και διά τά εσωτερικά από τόν δημοσιογράφον Βατάλαν ήσαν περιωρισμένα. Η αντίδρασις όμως τής «Πρωίας» ήτο αισθητή και ακόμη περισσότερον αι προσωπικά ιδικά μου διαθέσεις έναντι τής Δικτατορίας και, φυσικά, του Ιω. Μεταξά. Εξειλιχθησαν μάλιστα μέχρι σημείου όπου και χειροδικίας ακόμη νά έχω νά αντιμετωπίσω. Τούτο εντυπωσίαζεν έτι περισσότερον, λόγω τής παθητικότητος του πλειστου των ελληνικών εφημερίδων τής εποχής.

Η πορεία των γεγονότων, ιστορικώς, θά δικαιώση, εάν δέν εδικαίωσεν ήδη τήν τότε πολιτικήν του Ιω. Μεταξά. Και τούτο όχι μόνον λόγω τής τερατώδους στάσεως τής Ιταλίας του Μουσσολινι απέναντι μας, αλλά και διότι, εάν θέλωμεν νά μη χάνωμεν τό αισθημα τής πραγματικότητος, ο Ιωάννης Μεταξάς, ερμηνευτής τής ομογνωμίας του Έθνους, υπήρξεν ο πλέον κατάλληλος διά νά προφέρη τό ιστορικόν ΟΧΙ, τό όποιον εδόξασε τήν Ελλάδα μας. Τό «Όχι» εκείνο, εάν αντεπροσώπευε τά αισθήματα των Ελλήνων, ο Ιωάννης Μεταξάς τό εβροντοφώνησε και κατέπληξεν ολόκληρον τήν Οικουμένην. Εις αυτόν δέ οφείλεται ότι απολύτως καμμία αντίθεσις δέν εσημειώθη μεταξύ μας. Ούτε καν και εις τά ενδόμυχα αισθήματά μας. Ας αναλογισθή κανείς οποίας αντιδράσεις θά εδημιούργει τό «Όχι» εάν δέν υπήρχε τό σιδηρόφρακτον κράτος εκείνον, τό όποιον ειχε παρασκευασθή από τόν Ιω. Μεταξάν μέ μοναδικήν συμπαραστάσιν τās προσφοράς του Έλληνικού λαού. Ας παραβάλη τά όσα συνέβησαν εις σχετικώς αναλόγους περιστάσεις, όπως εκείναι του 1915-1918 μέ τήν ανάμειξιν και τήν παντοδυναμίαν των ισχυροτάτων τότε Αγγλογαλλικών και Γερμανικών μυστικών υπηρεσιών πού ηνειχετο τό κράτος τής εποχής εκείνης. Τό 1941 υπήρχε κράτος πειθαρχημένον και παρασκευασμένον νά δεχθή τās συνεπείας του «Όχι», δι' αυτό και ετιμήσαμεν τās υποχρεώσεις πού ανελάβομεν. Βέβαια τό τίμημα τής Δικτατορίας υπήρξε βαρύ, διότι η Δικτατορία εκείνη δέν ηστειεύετο και τήν επλήρωνεν ο τόπος μέ διώξεις, αρκετά βασανιστήρια, υποβιβασμούς τής προσωπικότητος του ατόμου και άλλα πολλά. Εν τούτοις τό «Όχι» εκείνο, τό όποιον, παράλληλα μέ τόν Λαόν μας, τό έπλασε και ο Ιω. Μεταξάς, εάν δέν υπήρχεν ο Ιω. Μεταξάς, θά εδημιούργη κενά, τά οποία δέν θά επέτρεπον νά γραφή η εποποιία τής 28ης Οκτωβρίου.

Αμέσως μετά τήν κήρυξιν του πολέμου, μάς εκάλεσεν ο Μεταξάς, τούς διευθυντάς και αρχισυντάκτας των εφημερίδων, και μάς ωμίλησε. Δέν πρόκειται νά αφηγηθώ εδώ τά τής

ομιλίας του εκείνης. Μετά τό τέλος τής συσκέψεως, παρ' ότι αι σχέσεις μας ως Πρωθυπουργού καί Διευθυντού εφημερίδος ήσαν σαφώς εχθρικοί, μέ εκάλεσεν ιδιαίτέρως καί κοιτάζοντάς με εις τά μάτια μου είπεν επί λέξει: «Στέφανε, ό,τι μάς εχώριζεν έως τώρα, τό ελησμονήσαμεν ήδη». Επήρε τό επισκεπτήριόν του καί έγγραψε: «Επιτρέπεται εις τόν Σ. Π. νά εισέρχεται εις τό Στρατηγείον εις όλας τās ώρας τής ημέρας καί τής νυκτός». Μού έσφιξε τό χέρι καί απεχωρίσθημεν.

Τά αναφέρω όλα αυτά, για νά υπογραμμίσω ότι ο Ιω. Μεταξάς ήτο πατριώτης. Ίσως πολλά νά ήσαν τά ελαττώματά του, αλλ' επίστευεν εις τήν Πατρίδα μας, εγνώριζε τι ήθελε καί ήτο πάντοτε παρασκευασμένος διά νά τά επιδιώξη κατά τόν καλύτερον δυνατόν τρόπον. Καί όσοι τού αρνούνται αυτās τās αρετās, ή προσπαθούν νά τόν μειώσουν, ή δέν είναι ειλικρινείς, εάν δέν είναι μύωπες. Έκτοτε τόν επεσκεπτόμην ελευθέρως, οσάκις ενόμιζον ότι είναι χρήσιμον. Μέ εδέχετο ευχαρίστως καί μου είχε χαρίσει όλην του τήν εμπιστοσύνην. Μού ενεπιστεύετο πολλά καί, πολλάκις, δέν μου απέκρυπτε τό πόσον δύσκολοι θά ήσαν δι' ήμάς αι εξελίξεις πού θά αντιμετωπίζαμεν. Ακλόνητος όμως ήτο η πίστις του διά τήν τελικήν νίκην καί, εάν η Έλλάς δέν τόν έχανε τόσον πρόωρα, αναμφιβόλως άλλοι θά ήσαν οι καρποί από τήν εκτίμησιν τής συμβολής μας εις τόν αγώνα τού Ελευθέρου Κόσμου καί τήν νίκην του.

Όταν ήρχισαν νά γίνωνται αισθηταί αι δυσχέρειαι τās οποίας αντεμετώπιζεν ο στρατός μέσα εις τό Αλβανικόν έδαφος, απεφασίσθη νά αποσταλούν εις τό Μέτωπον επιφανείς δημοσιογράφοι διά νά εμψυχώνουν τόν μαχόμενον στρατόν καί τά μετόπισθεν. Προσωπικώς επρότεινα τόν κ. Θ. Παπακωνσταντίνου. Μέ εφώνησεν ο Κ. Μανιαδάκης καί μου είπε: «τρελλάθηκες; αυτός είναι κομμουνιστής' θά μου τινάξει τό Μέτωπον εις τόν αέρα». Μέ τόν κ. Παπακωνσταντίνου είχα τήν ευκαιρίαν νά συνδεθώ αφ' ότου υπήρξεν ουσιαστικός συνεργάτης εις τās εκδόσεις τής «Πρωίας», καί μετά, αρχισυντάκτης τής εφημερίδος μου. Ήτο αριστερός, αλλ' ήτο ακόμη περισσότερον εθνικόφρων. Ηνωχλήθη ψυχικώς από τήν Δικτατορίαν όσον ολίγοι. Ο πόλεμος όμως τόν ανέδειξε οποίος πραγματικώς ήτο: γνήσιος Έλλην. Ο Κ. Μανιαδάκης επέμενε νά μή συμπεριληφθή εις τόν κατάλογον τών δημοσιογράφων πού θά επήγαινον εις τό Μέτωπον. Κάμνοντας χρήσιν τού θαυματοργού επισκεπτηρίου τού Μεταξά, τόν επεσκεφθην καί έδωσε τήν συγκατάθεσιν του. Ο Κ. Μανιαδάκης μου είπεν επί λέξει: «Θά πάη εις τό Μέτωπον, αλλά εσένα θά κρεμάσω». Φυσικά, όχι μόνον δέν μέ εκρέμασεν, αλλά ευθέως ανεγνώρισεν ότι απ' όλα όσα εγράφησαν, τά ιδικά του ήσαν τά καλύτερα.

Διεύτυψα μερικά επεισόδια από τήν εποχήν τού Πολέμου, συνδεόμενα μέ τόν Ιω. Μεταξά, όπως τά έζησα ο ίδιος. Καί τούτο διά νά βοηθήσω τόν αναγνώστην νά σχηματίση ο ίδιος τήν γνώμην του διά τόν Άνδρα. Δι' εμέ ο Ιω. Μεταξάς, παρά τά ελαττώματά του, ήτο αδιαφιλονίκητα άξιος πατριώτης. Ήτο Έλλην καί αφιέρωσεν ολόκληρον τήν ζωήν του καταβάλλων αδιακόπως κάθε προσπάθειαν διά νά βοηθήση τόν τόπον, όπως αυτός ενόμιζε

καλύτερον. Δέν ήτο μόνον αυστηρός εις τὰ ὅσα ἐπίστευεν, ήτο καί ἀπόλυτος, τόσον, ὡστε δύσκολα νά γίνεταί συμπαθής' καί δι' αὐτό, πολλούς φίλους δέν εἶχεν. Εἰς ὅ,τι ὅμως ἐπίστευεν, τό ἐπίστευεν ἀκραδάντως καί προσεπάθει νά τό ἐφαρμόζη ὅπως ο ἴδιος ἐκρίνε καλύτερον. Καί πάντοτε ήτο ἐξονυχιστικά μελετημένος. Καί αὐτό τό ἱστορικόν «Όχι», τό εἶχεν ἀσφαλῶς ἀποφασίσει ἀπό καιροῦ, καί ἐλέχθη εἰκή καί ὡς ἐτυχεν. Εἰγνώριζεν ἀρίστα τὰ ὅσα θά ἐκόστιζεν εις τόν τόπον, ἀλλά καί τὰ ὅσα θά ἀνέμενεν ο τόπος ἀπό αὐτό.

Στέφανος Ιω. Περσμαζόγλου

Εκδότης εφ. Η «Πρωία»

(«Μαρτυρίες '40-'41» τών Κ. Χατζηπατέρα & Μ. Φαφαλιού, σελ. 45)

Τελικῶς θά νικήσωμεν!

30 Οκτωβρίου 1940

Κύριοι,

Έχω λογοκρισίαν και ημπορώ να σας υποχρεώσω να γράψετε μόνον ό,τι θέλω. Αυτήν την ώραν όμως, δέν θέλω μόνον την πέννα σας. Θέλω και την ψυχήν σας. Γι' αυτό, σας εκάλεσα σήμερα για να σας μιλήσω μέ χαρτιά ανοιχτά. Θα σας ειπώ τά πάντα. Θα σας ειπώ ακόμη και τά μεγάλα μου πολιτικά μυστικά. Θέλω να ξέρετε και σεις όλα τά σχετικά μέ την εθνικήν μας περιπέτειαν ώστε να γράφετε, όχι συμμορφούμενοι πρός τας οδηγίας μου, αλλά εμπνεόμενοι εις την προσωπικήν σας πίστιν από την γνώσιν των πραγμάτων.

.....

.....

Τελικώς, θα νικήσωμεν. Καί θέλω, φεύγοντες από την αιθουσαν αυτήν, να πάρετε μαζί σας όλην την δική μου απόλυτη βεβαιότητα ότι θα νικήσωμεν. Εν τούτοις, πρέπει να σας επαναλάβω ό,τι επισημότερον διεκήρυξα από την πρώτην στιγμήν. Η Έλλάς δέν πολεμά διά την νίκην. Πολεμά διά την Δόξαν. Καί διά την τιμήν της. Έχει υποχρέωσιν πρός τον εαυτόν της να μείνη αξία τής ιστορίας της.

Θεοφύλακτος Παπακωνσταντίνου

Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ 1940-1941

([Από την ανακοίνωση του Ι. Μεταξά στον Αθηναϊκό τύπο](#))

(«Μαρτυρίες '40-'41» τών Κ. Χατζηπατέρα & Μ. Φαφαλιού, σελ. 47)

Ο θάνατος τού Ιω. Μεταξά

Πιστεύω ειλικρινώς, ότι η μοίρα τής ζωής υπήρξε πολύ ευμενής διά τόν Ιω. Μεταξά μέ τόν πρόωρον θάνατόν του. Τού επεφύλαξε μίαν έξοδον από τήν ζωήν μέ γενικήν αναγνώρισιν τής προσωπικότητός του. Είχεν εγκαταστήσει μίαν Δικτατορίαν και τήν κατήυθunen πρὸς τήν επιβολήν ενός ιδιορρύθμου φασισμού. Καί ο θάνατός του τόν έσωσεν από τās περιπετείας πού είναι συνυφασμένα μέ τόν τερματισμόν τών οiwνδήποτε δικτατοριών. Αυτός όμως απέθανεν εγκαίρως, μέ τήν δόξαν τής αξιοπρεπούς και επιτυχούς διεξαγωγής ενός πολέμου. Άλλη, βέβαια, υπήρξεν η τύχη τής Ελλάδος μέ τόν άκαιρον θάνατόν του. Μετά τόν θάνατον τού Ιω. Μεταξά, επηκολούθησε χάος. Συναγωνιζόμεναι μεταξύ των διά τήν πρώτην θέσιν τής ευθύνης, αι ιδικαί μας μωρία, η ακυβερνησία και η αχαριστία τών ισχυρών τής εποχής, μάς εστέρησαν τού καρπού τής νίκης, πού εδικαιούμεθα. Δι' όλους αυτούς τούς λόγους, ισχυρίζομαι ότι ο θάνατος τού Ιω. Μεταξά, τήν στιγμήν όπου συνέβη, υπήρξε δι' αυτόν προσωπικώς ο καλύτερος πού θά ηδύνατο νά ελπίση οιοσδήποτε πρωτοστάτης τής διακυβερνήσεως ενός τόπου. Αντιθέτως, διά τήν Ελλάδα, ο θάνατός του, τήν στιγμήν όπου επήλθεν, υπήρξε τραύμα βαρύτατον, τά αποτελέσματα τού οποίου, ακόμη και σήμερα, πληρώνομεν.

Στέφανος Ιω. Πεσμαζόγλου

Εκδότης εφ. Η «Πρωία»

(«Μαρτυρίες '40-'41» τών Κ. Χατζηπατέρα & Μ. Φαφαλιού, σελ. 162)